

Balogh Béla*

Hosszúpályi

Polgári felelősség – a hit megélt útja Vásárhelyi János püspök (1888–1960) élete és munkássága tükrében

II. rész

Vásárhelyi János kolozsvári lekipásztorsága (1922–1936)

A Kolozsvári Református Egyházközség lelkészi állásaira visszatérve meg kell jegyeznünk, hogy a belvárosi (Farkas utcai) parókiális kör lelkészi állását Vásárhelyi János nagybátyja, Vásárhelyi Boldizsár töltötte be abban az időben,¹ s az akkori rend szerint mellette szolgált a mindenkori püspök. Jelen esetben Nagy Károly (1868–1926) is lelkészi minőségben,² aki ellenérzéssel fogadta Vásárhelyi János Dészről való elmozdulását. Ilyen körülmények között követte az alsóvárosi egyházkör, a „kétágú templom” gyülekezetének meghívását, ahol a parókusi szolgálat igencsak ígéretesnek mutatkozott Vásárhelyi János számára, jól lehet a nemzeti viszonylatban bekövetkezett kisebbségi helyzetet nem lehetett biztatónak nevezni. Az újonnan berendezkedő román hatalom gyakorlatilag száműzte

* Balogh Béla (Zilah, 1955) nyugalmazott lekipásztor, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (KPTI) végezte teológiai tanulmányait. Szemlaki lelkészi szolgálata (1981–1989) után a KPTI főtitkára, majd főkönyvtárosa, 1994-től pedig a Kolozsvár-Farkas utcai gyülekezet lekipásztora volt. E-mail címe: balogh_bela@yahoo.de.

¹ Vásárhelyi Boldizsár (1862–1942) Nagenyeden szerzett lelkészi oklevelet, majd Utrechtben képezte tovább magát. Két évig volt Szász Domokos püspök titkára, 1918-tól volt a kolozsvár-belvárosi egyházkör lekipásztora, ezt követően hét évig szolgált Szamosújváron és huszonhárom évig Désen. A kolozsvár-belvárosi gyülekezet 1918-ban hívta meg lekipásztorául, ahonnan huszonkét év szolgálat után vonult nyugalomba 1940. március 3-án. „A dési és kolozsvári egyházmegyek esperese volt. Hosszú időn át igazgatótanácsos, zsinati és lelkészképesítő bizottsági tag. Tagja volt a teológiai fakultás és a kolozsvári kollégium előjáróságának.” L. O.: Vásárhelyi Boldizsár (1862–1942). László Dezső: Vásárhelyi Boldizsár (1862–1942). In: *Református Szemle*, 35. (1942/31), (510–513) 510. Ld. még Tárkányi György: Vásárhelyi Boldizsár nyugalomba vonulása. In: *Református Szemle*, 33. (1940/2), 31.

² Megjegyzem, hogy Tőkés István aligha olcsó honőr gyanánt idézte fel Vásárhelyi Boldizsár személyét Vásárhelyi János püspök életútjának felvázolásakor: „Itt meg kell jegyeznünk, hogy az egész erdélyi egyházkerületben jól ismert Vásárhelyi Boldizsár talán páratlanul áll a maradandó hatást gyakorló lekipásztorok között.” Tőkés István: Vásárhelyi János püspök életrajza. In: *Református Szemle*, 49. (1956/6–7), (168–173) 170.

a gyülekezet lelkipásztorát, Barabás Samut (1863–1948), aki köztudottan forró ragaszkodást tanúsított nemzete iránt.³ A Magyar utcai lelkészi lakás egy részét államérdekből lefoglalták, az irodahelyiségeket pedig lakhatás céljából utalták ki.

A fiatal László Dezső lelkipásztor a történelmi léptékű változások sorába helyezi az adott kort, illetve a református egyházat, amikor sommásan megállapítja, hogy a reformáció századában, akárcsak „a mostani nehéz időkben, az egyház volt az a biztos vár, amelyik nemzetünket a pusztulástól megmentette”.⁴

A nehézségek között biztonságot jelentett az a körülmény, hogy a város református hívei jól szervezett egyházkörökbe elosztva élhették meg keresztyén hitüket saját templomaikban és azon kívül. Csakhogy évekkel később Vásárhelyi János igencsak sötét színekkel ecseteli azt a külső és belső képet, amely őket Kolozsváron fogadta, viszont nem mulasztja el megjegyezni, hogy feleségének erős derűlátása és kitartó munkakedve számára is megszépítette a holnapot. László Dezső jegyezte fel, hogy a lelkészcsaládnak az épület pincéjében kellett berendeznie a konyhát, ami Vásárhelyi Jánosnénak erejét meghaladó próbatételt jelentett.⁵ Azonban még így is jó otthoni háttérrel biztosított férjének, hogy a gyülekezeti munkát részesíthesse elsősorban előnyben. (Feltehetőleg a szuterénben töltött idő is hozzájárult a tiszteletes asszony szívbetegségének kialakulásához, ami majd korai halálát okozta.)

³ „Barabás Samu Nagyenyedén végezte teológiai tanulmányait. Előbb Radácszinyn és Magyarláposon, 1906-tól 1919-ig pedig a kolozsvári „Kétágú templom” gyülekezetének volt lelkipásztora, majd 2021-től Kabán végzett lelkészi szolgálatot tizenöt éven keresztül. Mindhárom szolgálati helyén intenzív közéleti tevékenységet is folytatott. Magyarláposon a kisközösségek gazdasági függetlenségének megeremelésén fáradozott, kolozsvári szolgálata idején az iskolaügy és az újságszerkesztés terén fejtett ki közéleti tevékenységet. Juhász Ábel: A közjó szolgálatában. In: *Református Szemle*, 101. (2008/3), (262–267) 262–263. „Megalapította a Bocskai Ifjúsági Egyletet. Meghatározó személyisége volt az I. világháború előtti erdélyi és kolozsvári magyar közéletnek. 1919. január 10-én a Kolozsvárra bevonuló román hadsereg több olyan társával együtt tartóztatta le Barabás Samut, akik az akkori társadalom prominens tagjai voltak, és túszként fogva tartotta egy esetleges magyar ellentámadás elhárítása ürügyén. Barabás Samu kalandos úton szabadult és jutott el végül Budapestre. Közéleti aktivitása itt csúcson esett, ugyanis [...] 1919 decembere és 1921 májusa között az Országos Menekültügyi Hivatal miniszteri kormánybiztosa, majd 1922-től két cikluson keresztül a hajdúszoboszlói választókerület nemzetgyűlési képviselője volt.” Juhász Ábel: *Transzilvánista kálvinizmus. A történelmi kálvinizmus nyomai a 20. századi erdélyi teológiatörténetben*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2025, 162–163. Ld. még Barabás Samu kolozsvári lelkipásztor és esperes 1919. november 13-án eltávozott Erdélyből. In: *Református Szemle*, 12. (1919/32), 276.

⁴ László Dezső: *Az Erdélyi Református Egyház története. Jelen kiadvány az 1929-ben megjelent mű újraj nyomtatása. Ezért – természetesen – az erdélyi református egyház történetét az első kiadás időpontjáig tárgyalja*. Református Könyvtár – Új sorozat, 3. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 1995, 13.

⁵ László Dezső: Vásárhelyi János. In: *Kolozsvári Demokritus*. Kézirat az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában.

Már láttuk, Vásárhelyi János kezdettől fogva a közléseivel tette ismertté magát egyházában. Ereje és tehetsége java részét az írásban kamatoztatta. Születésének 100. évfordulóján egykori személyi titkára, Gálffy Zoltán sorolta fel kiadott munkáit a teljesség igénye nélkül, és ezek között szám szerint mintegy 640-re becsülte a megjelentetett prédikációinak számát. Gálffy Zoltán aszerint is rangsorolta könyv alakban megjelent írásait, hogy szerzője milyen indíttatásból bocsátotta ki kezéből azokat, illetve hogy azok milyen helyet foglalnak el a teológiai irodalomban, s olyan olvasójaként és egyben avatott fültanújaként, mint aki a teológiai mellett bölcsészti képesítést is szerzett, egy emberöltő távlatából közölt tárgyilagos bírálatot is írásainak előállításáról, lelki-szellemi értékéről, valamint gyakorlati hasznáról.⁶

Vásárhelyi János
a *Mi az egyház?* című füzetének elején
(1937)

A nyomtatásban megjelent írások jó része szerkesztett előadásokat tartalmaz. Nem csupán elsajátította és megélte az egyházi tanokat, hanem teljes igyekezettel vitte is ezeket a hallgatóság elé; és ugyanezt tette rendszeresen püspöki szolgálata idején is. Előadásai híven adják vissza a keresztyén ember hivatásáról és rendeltetéséről vallott szent meggyőződését.

Egy 1937 elején Nagyváradon kiadott könyvecske, amely a királyhágómelközi egyházkerület Református Könyvtár sorozatában jelent meg,⁷ jól tükrözi azt a figyelmet, amely Vásárhelyi János közléseit vette körül. A 11×15 cm formátumú füzet feltünteti, hogy e megjelenés immár a negyedik, amely az ő neve alatt hagyja el a nyomdát. Az említett számba felvett hat írás címe pedig önmagáért beszél: *Kálvin János; Az egyház és mi az egyház feladata; Egyházunk helyzete és feladatai; A fejedelemszönyvök; A cselédleány tisztessége; A gyermekek*. Ezek között tallózva egy Emil Brunner (1889–1966) neves svájci református teológustól vett idézetre is bukkantam:

„Őseinktől kell újból megtanulnunk nagy tisztelettel és hálaadással beszélni arról, hogy mi a Krisztus egyházának tagja lehetünk.

⁶ Gálffy Zoltán: Vásárhelyi János püspök. In: *Református Szemle*, 89. (1988/5–6), (435–455) 442–444.

⁷ Vásárhelyi János: *Mi az egyház?* Kiss Bertalan előszavával. Református Könyvtár 30. Nyomtatott a Kálvin Könyvnyomdában. A Pietra Craiului-i Református Egyházkerület, Oradea, é. n. [1937].

Egy jeles külföldi theologus, aki az evangéliumi igazságok érvényéért küzd, az egyházzól írva ezt a megállapítást teszi: »Csak ahol Krisztus van, ott van egyház és ahol egyház van, ott van Krisztus.« E megállapítás arra figyelmeztet, hogy az egyház igaz jelentőségét és valóságát csak akkor tudjuk felfogni, ha igazán Krisztuséi vagyunk.»⁸

A gondolat elmélyítése céljából Vásárhelyi János a Heidelbergi Káté 31. kérdés-feleletét idézi: „Isten Fia miért neveztetik Krisztusnak, azaz felkentnek?»⁹ Majd Kálvin tanítása alapján határozza meg a reformált egyház feladatait, az elsők között pedig ennek tanítói megbízatását, a fegyelem fenntartását és az áldozathozatal nélkülözhetetlen voltát említi:

„Hogyan töltjük be a Krisztus törvényét, melynek tanácsa: »Egymás terhet hordozzátok?» Mert addig, amíg nem gondoskodik egyházunk arról, hogy az evangélium tanítása kicsinyekhez és nagyokhoz egyformán eljusson, hogy gyülekezetünk tagjai valóban Isten törvényének köteleztetése alatt éljenek, amíg szeretetünk karja nem elég erős az árvák és tehetetlenek védelmére, a szegények és ügyefogyottak gyámolítására, amíg minden erőnket e feladatok betöltésére oda nem adjuk, addig nem vagyunk igazi egyház. A földi egyháznak lehet vagyona, lehetnek díszes templomai, lehetnek nagyszámú tagjai, de ha mindezeknek a feladatoknak betöltésében hűtlen és közönyös, akkor hangzik felette az az ítélet, amelyet a laodiceabeli gyülekezetnek izent az Úr: »Mivel langymeleg vagy, sem hideg, sem hév, kivetlek téged az Én számból.« A hűtlenné vált egyházon így teljesedik be az ítélet: »Eljövök ellened és a te gyertyatartódat kimozdítom helyéből, ha meg nem térsz.«»¹⁰

Korábbi, besztercei kezdeményezését Kolozsváron is gyakorlatba ültette: *Reformátusok Lapja* címmel havilapot alapított a nagy lélekszámú városi közösség számára. Ezzel lelkipásztor elődjét, Barabás Samut követte, aki 1910-ben indította az *Egyházi Újság* című lapot. Ezt ötszáz példányban és saját költségén adta ki, és nyolc éven keresztül, az első világháború végéig jelent meg.¹¹ A *Reformátusok Lapja* megszakítás nélkül, havi rendszerességgel jelent meg 1926 és 1944 között. A laptestben külön rovat hozta le az egyes egyházakörök híreit. Vásárhelyi János ekkorra már kellőképpen igazolta íráskészségét, de nemcsak az egyházi lapokban, hanem ezeken kívül is. Így például a *Magyar Nép* című hetilap éveken át az ő számára tartotta fenn *Az életből az életnek* rovatot. A *Magyar Nép Könyvtára* sorozat

⁸ Vásárhelyi János: Az egyház és mi az egyház feladata. In: Uő: *Mi az egyház?* (25–36) 26.

⁹ Uo. 27.

¹⁰ Uo. 33–34.

¹¹ Juhász Ábel: *A közjó szolgálatában*, 266.

külön kötetben is terjesztette lelki tanításait. Itt szükséges megemlíteni a *Református Szemle* műhelyében teljesített felelős szerkesztői munkáját 1929–1937 között. Ennek kapcsán érdemes feleleveníteni, hogy kik voltak a közvetlen elődei a szerkesztésben: Nagy Károly, Ravasz László, majd Makkai Sándor.

Vásárhelyi János távol tartotta magát az egyházi vitáktól, viszont azon fáradozott, hogy gyakorlatba ültesse az új, építő programokat, a Vécsei Szövetségben való részvétele pedig megteremtette számára a szükséges belső egyensúlyt. Csak-hogy e szövetség által felkarolt válogatás – személyi vonatkozásban – idegen volt számára. Következésképpen az osztozkodásoktól távolmaradt. Magatartása azt eredményezte, hogy szűk két év múltán, 1924-ben az esperesi hivatalra,¹² majd újabb két év múlva, a Nagy Károly püspök halálát követő tisztújítás alkalmával egyöntetű támogatással a főjegyzői tisztségre méltatták. Ezáltal gyakorlatilag Makkai Sándor püspök helyettesévé lett. Hamarosan le is mondott esperesi hivataláról, hogy tehetségével még magasabb szinten használjon. A munkamegosztásra és a feladatokra nézve nem nehéz igazat adni a születése 100. évfordulójára megjelent életrajzban olvasható megállapításnak:

Debreczeni László (1903–1986) művészettörténész, műkritikus, grafikus, építész, az erdélyi egyházkerület műemlékvédelmi szakemberének illusztrációi a *Reformátusok Lapja* címlőjén a kolozsvár-monostori, -belvárosi, -alsóvárosi és -hidelvei gyülekezet templomáról.

A „Nem tisztség, hanem kötelesség” című vezércikk szerzője a szerkesztő Vásárhelyi Boldizsár.

¹² *Emlékeim* című önéletrajzában azt jegyzi fel a *Mint esperes* fejezetben, hogy az esperesi szolgálattól nagybátyja kifejezett óhájára vállalta el, ugyanis Vásárhelyi Boldizsár nem tudott románul. (1. old., új számozás.)

„De mindenki tudta, hogy Makkai sokirányú – főleg teológiai-tudományos és szépirodalmi – elfoglaltsága miatt a kerület mindennapi kormányzásának adminisztratív feladatait Vásárhelyi János fogja végezni. Ez így is történt.”¹³

Elmondható tehát, hogy a Makkai Sándor püspök oldalán eltöltött tíz év volt a bevezető, a betanulás a „püspöki kalap” viseléséhez, az egyházkerület gondjainak hordozásához és megoldásához.

Felettesét nem csupán hűségéről és ragaszkodásáról biztosította, hanem vele együtt kereste és tárta fel egyházának belső erőtartálékait, amelyekre szívesen hivatkozott is a korábbi püspökelőd, Nagy Péter nyomán: „Semmi sem erő, ami támaszát kívül keresi.”¹⁴ Főjegyzői megbízása kezdetétől kereste az egyházi szolgák támogatásának lehetőségét. Hogy milyen távol állt tőle a közöny, jelezze a következő vallomása:

„Én úgy éreztem, oh, sokszor könnyek között imádkozva éreztem: hogy Erdély egész közpapságának a lelke vigasztalásra, bátorításra, gyógyításra vár. Nekünk, akiknek hétről-hétre a bátorításnak, az erőnek, reménységnek, evangéliumával kell szólnunk, nekünk is tolmácsolnia kell Valakinek, s ki másnak, ha nem legfőbb kormányzótestületeinknek az üzenetet, melyet az Úr Lelke a kétségkedő Pálnak izent: »Ne félj, szólj és ne hallgass! Nekem sok népem van ebben a városban.«”¹⁵

Ígéretét valóban betartotta. Ugyanúgy, amint ezt egyik prédikációjában kifejezésre juttatta, amelyben felelevenítette egy hajdani dési lelkipásztor, Almási István életpéldáját,

„aki 1700 elején, amikor a várost felégették s az ekléziát kiarbolták, ott maradt hívei között osztozott hívei sorsában s intve, óva gondosan munkált egyháza helyreállításán, jegyezte fel a krónikás, hogy erről a hű pásztorról méltán el lehet mondani, hogy nemcsak a dési, de az egész vidék reformátusságának *szeme, szíve és szája* volt. Gyülekezetének szeme, szíve, szája – lehet-e szebben kifejezni egy igazi pap feladatát. Milyen legyen az igazi pap? Legyen gyülekezetének szeme, szíve, szája.”¹⁶

Látni kell azonban, hogy Vásárhelyi János fokozott együttérzése egész egyházának sanyarú helyzetéből fakad. Főjegyzői ténykedése legelején a lelkipász-

¹³ Gálffy Zoltán: *Vásárhelyi János püspök*, 441.

¹⁴ Vásárhelyi János: VII. Főjegyzői székfoglaló beszéd. In: Uő: „*Tudom, kinek bitem.*” *Egyházi beszédek*. „Minerva” Irodalmi és Könyvnyomdai Műintézet Részvénytársaság, Cluj-Kolozsvár 1927, (300–303) 302.

¹⁵ Uo. 301.

¹⁶ Vásárhelyi János: Lelkipásztor és gyülekezet. Lelkészbeiktató beszéd. In: Uő: „*Tudom, kinek bitem.*” *Egyházi beszédek*, (288–291) 289.

tor felelősségét az úszövetségi Éli főpap magatartásának felidézésével élezi ki. Ismerjük meg idevágó gondolatait, amelyeket egy lelkésszentelési beszédbe épített be:

„Látjuk-e tisztán egyházunk állapotát? Ismerjük-e a fogatkozásokat, amelyek miatt szenved? Vagy átadjuk magunkat az Éli fásult álmodozásának, ideáltalan közönyösségének. [...] Összeszorítja-e szívünket a fájdalom annak meglátása miatt, hogy a mi kálvinista keresztyénségünk az élet valóságának erkölcsi alakítására alig gyakorol befolyást?”¹⁷

Így találunk rá Kenessey Béla (1858–1918) teológiai rektor egykori vetésének „szent aratására”. A püspökhelyettes által elmondott intésben ott izzik annak a teológiai évnnyitó beszédnek a parazsa, amely húsz évvel korábban égette szívét az első évre jelentkező diáknak! Kenessey Béla az akkori nyitó ünnepségen Kóré, Dátán és Abirám tragédiáját elevenítette fel (4Móz 14), akik isteni megbízás nélkül kezdték el gyakorolni a papi hivatást!¹⁸

Ekkorra már a közélet terén is be kellett immár mutatkoznia. Első ilyen jellegű szereplésekor már háromévnnyi szolgálat áll mögötte az alsóvárosban. A Magyar Párt éves közgyűlésére hívták meg beszéd tartása végett. Önéletrajzában idézi fel az alkalomból elmondottakat:

¹⁷ Vásárhelyi János: Éli és Sámuel. Lelkészszenelési beszéd. 1. Sám III.1. In: Uő: „*Tudom, kinek bíttem.*” *Egyházi beszédek*, (292–299) 294.

¹⁸ „De nekünk prófétáknak is kell lennünk, a kik az emberek előtt az örökkévalóság távlatát tárjuk fel, a kik az egész életet és annak feladatait magunk is sub spécie aeternitatis szemléljük, s az embereknek is ezt a szempontot mutatjuk meg, hogy életüknek és kötelességeiknek igazi ethikai értéket kölcsönözzünk. Nyitott szemmel kell meglátnunk Istennek csodáit s feltárt szívvel befogadnunk Istennek parancsolatait. Az igazi szeretet főpapokká; az igazi hit prófétákká avat. És e világnak szüksége van prófétákra, a kik tekintetét oda irányítsák az örökkévalókra és az örökkévaló célokra; prófétákra, a kik erővel ragadják meg az Isten országát és kínálják fel a királyi kegyelmet a megfáradottnak és megterheletteknek.

[...]Akármilyen kételkedő és hitetlen legyen is ez a világ, mindig szüksége van olyanokra, a kik bizonyóságot tegyenek neki, hogy a »régí Isten él még« és hogy az Úr sem a maga tanácsát, sem az Ő élető Lelkét nem vonta ki e világból. Szüksége van ama tanúbizonyágtevőkre, a kik az Úr nevében mondják meg, hogy »hívj csak segítségül a te nyomorúságodnak idején és én megszabadítlak téged és te dicsőíteni fogsz engemet!« Természetesen ezt a tanúbizonyágot csak az teheti, a ki maga már tapasztalta, hogy az Úr csakugyan szabaddá tesz és ha a föld el akar nyelni, Ő erőss karral és felemelt kézzel megingathatatlan szellemi fundamentumra helyez.

A tanulságokat vonják le Önök, ifjú barátaim! Szálljanak magukba és tegyék fel önmaguknak a legkomolyabb lelkiismereti kérdéseket Annak színe előtt, aki a szíveket és a veséket vizsgálja. Vigyázzanak, hogy el ne nyelje Önöket is a föld!” Kenessey Béla (szerk.): A hivatásról. Tanév-nyitó beszéd 1906. szept. 16-án. In: Uő: *Az Erdélyi Evang. Ref. Egyházkerület Theológiai Fakultásának Értesítője az 1906–1907-ik tanévről*. Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület, Kolozsvár 1907 (3–8). 6–8.

„Abból indultam ki, hogy utaltam arra, hogy Deák Ferenc, amikor a magyar nép politikai szerepéről elmélkedett, azt a megállapítást tette, hogy a magyar népnek azon a területen, ahol él, az a politikai rendeltetése, hogy a vele együtt élő különböző népek között az igazság elvét képviselje és érvényesítse. Azt mondtam, hogy a magyar nép szép történelmi múltjának századai alatt, úgy ahogy képes volt reá, betölteni igyekezett ezt a hivatását, és országának földjén mégis együtt éltek különböző népek és meg tudták őrizni, ki tudták fejteni saját nemzeti kultúrájukat. Az első világháborút lezáró békehatározmányokban azonban a magyar állam és a magyar nép kedvezőtlen döntést kapott arról, hogy nem képviselte jól az igazságot. A nagyhatalmak döntése éppen Erdélyre nézve úgy döntött, hogy egy jobb igazságot a román állam érvényesítsen itt a mi földünkön. Akár jól esik, ezt a bizalmatlansági vótumot megkaptuk és az ebből következő tényekkel számolni és a kialakult helyzethez alkalmazkodni kötelességünk. Siránkozás, passzivitás, élettetlenség nem segít. Meg kell találnunk egy reális politikai állásfoglalás szempontjait. Melyek lehetnek ezek? Először is az, hogy az adott tényekhez lojálisan alkalmazkodjunk, sem nyíltan, sem titokban ne dolgozzunk a román állam ellen. Egyet azonban megkívánunk a román államtól: Követeljük, hogy velünk szemben képviselje azt a különb igazságot, amelynek gyakorlására vállalkozott, és amelyre a gyulafehérvári határozatokban elkötelezte magát. Mutassa meg cselekedetekben, hogy magyar népünkkel szemben szabadelvűbb és nagylelkűbb lesz, mint amilyen a románokkal szemben a magyar állam volt. Ilyen becsületes szellemben töltse be a békeszerződésekben, a kisebbségi egyezményekben vállalt kötelezettségeket. Népünk küldetése ma is az – mondtam – hogy az igazság képviselője legyen! Ha a társadalmi, gazdasági, kulturális és egyházi igényeiket a román állam fenntartás nélküli bizalommal kielégíti – el fogjuk ismerni nyíltan, az egész világ előtt, hogy a román nép és állam méltó volt arra a bizalomnyilvánításra, amelyet a világ fórumaitól, a békedöntést létrehozó nagy nemzetektől kapott. Ha pedig nem így képviseli velünk szemben a román nép és a román állam az igazságot, mi akkor is az igazságot fogjuk képviselni. Leszünk a szenvedő igazság, amely, ha hangosan jajgatni nem fog is tudni, akkor is szemrehányó jelenléte vádolni fogja a lelkiismereteket. Ennek az elvi állásfoglalásnak a gyakorlati politikában pedig az legyen a következménye, hogy hagyjunk fel a passzivitással, ragadjunk meg minden alkalmat, amelyet törvényes úton felhasználhatunk a magyar érdekek védelmére, a magyar existenciák pártfogása tekintetében. A fő az, hogy sohase veszítsük el hitünket, álljunk meg hittel azon a meggyőződésen, amelyet a legnagyobb magyar így fejezett ki: A magyar csak önmagát gyilkolhatja meg, más által meg nem gyilkolható.”¹⁹

¹⁹ Vásárhelyi János: *Emlékeim. I.* Kézirat. 126. Vásárhelyi János hagyatéka az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban.

Kolozsvár-alsóvárosi pásztori szolgálata idejére esik parlamenti képviselőisége. A Magyar Párt képviseletére a kolozsvári választókerület szavazott neki bizalmat 1928 decemberében. Mandátuma egybeesett Makkai Sándor szenátori megbízásával, amelyet püspöki hivatalánál fogva viselt. A román parlamentben így eltöltött évek a kisebbségellenes intézkedések mellett is hasznosították a református közösségnek, bár Vásárhelyinek és Makkainak birkóznia kellett a román nyelvvel. Vásárhelyi meg is jegyzi, hogy a parlamentben való tevékeny részvételhez szűkös volt a romántudása, és így mindig tartott attól, hogy amennyiben valaki megszakítja beszéd közben valamilyen kérdéssel, képtelen lesz választ adni. Mandátuma lejártá után nem vállalt újabb képviselői megbízást, de szívesen dicsekedett a Bukarestben szerzett személyi ismerettségével, ugyanis ezek sok ajtót megnyitottak előtte, amikor már püspökként tért oda vissza az egyház hivatalos ügyeivel. *A harmincévesek* címmel rövid eszmefuttatást közöl egy képviselőházi élményével kapcsolatosan. Fiatal román jogász képviselő tartott kirobbanó beszédet a „honatyák” előtt. Mindenki elragadtatva dicsérte meglátásainak tehetséges felsorakoztatását. Vásárhelyi János prófétai keserűséggel hasonlítja össze az illető korosztály magyar fiataljainak életlehetőségeit a románokéval, és mutat kiutat a kilátástalanságban:

„Joggal mondhatjuk, hogy egy, de fájdalom, nemcsak egy, de több tavasz kihullott a mi életünkől, s bizony e tavaszokban elvesztettük az alkotó férfiélet munkájának áldásait is. Pedig, ha van nemzet e világon, melynek szüksége van tevékeny, erős, komoly, lendületes munkáskezekre, akkor a mi erdélyi magyarságunknak szüksége van.”²⁰

Majd kissé odébb így folytatja:

„Mi azt szeretnők, hogy magyar és román harmincévesek: az utánunk belépő generáció jobban megértse egymást, s inkább megtalálják a közös, egymás jogait, érdekeit elismerő építőmunkának lehetőségeit, mint elődeik, mert valljuk, hogy amíg ez nem sikerül, addig nem lesz teljes a megelégedés, zavartalan a boldogulás és megnyugvással jutalmazott élet ezen a földön.”²¹

Ez az idézet és ennek hangneme A példabeszédek könyvének bölcsességét juttatja eszembe: „Türelemmel a fejedelmet is rá lehet beszélni, és a szelíd szó a csökönyösséget is megtöri.” (25,15) Bizonynal így áll a dolog, viszont mi történik, amikor a fejedelem a kalandorok közül kerül ki?

²⁰ Vásárhelyi János: A harmincévesek. In: Uő: *Az életből az életnek*. Minerva Irodalmi és nyomdai Műintézet R.-T., Cluj-Kolozsvár 1929, (158–161) 159.

²¹ Uo. 161.

Ugyanebből az időből származik egy bensőséges történet, amely segít képet alkotni Vásárhelyi János népe szükségei iránt tanúsított gondoskodásáról. Egy nemes gondolkodású, református vallású kolozsvári úrasszony, Magyaródy Mária (Vajdahunyad, 1915 – Kolozsvár, 2005) így beszélt el romántanárrá válásának történetét. Középiskolás diák korában a kolozsvári református kórházba került beutalásra és kezelésre. Történetesen Vásárhelyi püspököt is az idő tájt vették orvosí gondozásba. Lelkészként megszólította, s a beszélgetés során kiderült, hogy a fiatal leány Vajdahunyadon született, s hogy édesatyja üzemvezető az acélművekben és presbiter a város gyülekezetében, édesanyja pedig egy ortodox pápa leánya. Erre Vásárhelyi János a következőt ajánlotta neki:

„Sürgősen szükségünk van olyan fiatalokra, akik jól bírják a román nyelvet, és akik hajlandók egyetemi képezítést szerezni, hogy gyermekeinket román nyelvre oktassák. Szerezzon romántanári diplomát, egyházunkat így szolgálhatja a legjobban!”²²

A fiatal leány megfogadta a tanácsot. Olyan törekvő és céltudatos szellemi munkát folytatott, hogy végül a kolozsvári mezőgazdasági és állatorvosi egyetem lektoraként is működött. Ugyanitt a közgazdasági líceum tanáraként ment nyugdíjba. Egyedül hivatásának élt.

Anélkül, hogy eszményíteném Vásárhelyi János magánéletét, fontosnak tartom kiemelni azt, hogy magatartásával a nyájával törődő pásztor képét kelti. Utalásszerűen idézem fel az általa megélt emberi értékek melletti kiállását – egyik előadásának szövegéből Kálvin János életének összefüggésében:

„Rágalmazói egyszer az Isten átkának jeléül emlegették azt, hogy gyermekeit elvesztette. Erre azt mondja Kálvin: »Megszámlálhatatlan gyermekem van énnekem a világon.« Valóban. Az ő gyermekei voltak a hitükért üldözöttek, az igazság keresésében megfáradtak, akiket leveleivel, mint édesapa vigasztal és bátorít szüntelen. [...] Szándékosan állítottam előtérbe Kálvin magánéletének tanulságait, mert öntudatosítani óhajtottam azt az igazságot, amelynek megszívlelésére ma különösen nagy szükségünk van s amelyet a mi Molnár Albertünk egykor szép szavakkal így fejezett ki: »Isten örökre megszabta az emberiség boldogulásának útját. Ez az út belülről kiinduló út. A küldő közélet a benső, egyéni élet tükré. Előbb a nemes egyéniség, a tiszta családi élet, azután a nemes társadalom. Előbb a tiszta szív, azután a tiszta közélet.« Szennyes magánélettel sohasem lehetett volna Kálvin Isten hőse. Isten hőse a közéletben, az Anyaszentegyházban.”²³

²² Magyaródy Mária szóbeli közlése.

²³ Vásárhelyi János: Kálvin János. In: Uő: *Mi az egyház?* (5–24) 9–10.

Így hát nincs mit csodálkoznunk azon, hogy amikor Svájc nagynevű teológiai tanára, Emil Brunner 1935-ben Kolozsvárra látogat, ilyen kijelentést tesz: „a Kolozsvári Theológiát tartja a reformátori teológia leghűségesebb és legtisztább művelőjének”.²⁴ A zürichi teológiai tanár megállapítását – az akkori „nagy tanári kar” képviselőin túlmenően – Vásárhelyi János személyére is méltán rávevhetjük.

Gyülekezetének élete folyását a presbitériummal karöltve bölcsen és figyelmesen irányította. Érzékeltesse ezt a „hóstatí”, azaz a kolozsvár-alsóvárosi gyülekezet lelkipásztorának, Adorjáni Lászlónak a visszatekintése az 1930-as évekre. A kolozsvár-alsóvárosi belmissziói munka megszervezése, végzése és számbavétele, illetve ellenőrzése felidézésekor a következőket mondta a hajdani lelkész-előd ilyen jellegű munkájáról: „A lelkészi jelentések például a Kétágúban 1930–40 között ennek a munkamódszernek eredményeképpen is a lelki élet fellendüléséről írnak.” Majd buzdítólag megjegyzi: „Hát valahogy így kellene működnie ma is: adott helyzet – megoldási lehetőségek – cselekvés – eredmény ellenőrzése, és kezdjük előlről.”²⁵

Főjegyzői korszakának két fontos gyümölcsét szükséges felemlíteni. Az egyik az új istentiszteleti rendtartáshoz²⁶ történt hozzájárulása párhuzamosan az alkotás megszervezéséért elvégzett feladatával. A másik az 1932-ben megalkotott egyházi törvénykönyv, amely majd az 1948. évi *Statútum* alapját képezi úgy, hogy a reformáció századában született hitvallások érvényét hangsúlyozza.

1937-ban az író püspök, Makkai Sándor közrebocsátja a *Nem lehet* című elégiáját a kisebbségi sorssal kapcsolatosan, és benyújtja lemondását a püspöki hivatalról. Nagy István (1916–2003) lelkipásztor elbeszélése szerint a visszavonulási döntés kényszer alatt született: a diplomata útlevelemmel rendelkező püspök tiltott értéket, magyar érdekeltségű részvényeket akart kivinni Budapestre, és ezzel lebukott. A Reményik Sándor-i „lehet, mert kell” emberei szülőföldjükön maradtak, és a körülményekhez igazították életüket, igényeiket, akaratukat. Az akkori állapotokkal és a magas szinten gyakorolt korrupcióval Ravasz László

²⁴ Mester István: Visszaemlékezés Barth Károly kolozsvári látogatására. In: *Református Szemle*, 79. (1986/4), (378–381) 379.

²⁵ A két idézetet egy olyan bejegyzésből emeltem ki, amelyet Adorjáni László az erdélyi református semper_ref – *Semper Reformata* levelezőlistán (semper_ref@yahooogroups.com) osztott meg 2012. dec. 12.-én.

²⁶ Makkai Sándor (szerk.): *A mi istentiszteletünk. Az Erdélyi Református Egyház Ágendáskönyve*. Írták és összeállították: Gönczy Lajos, Imre Lajos, Makkai Sándor, Vásárhelyi János. Erdélyi Református Egyházi Könyvtár X. Erdélyi Református Egyházkerület, Cluj-Kolozsvár 1929.

püspök is megismerkedett, s az utóbbit egy példával is szemléltette emlékirásában.²⁷

Noha Vásárhelyi Jánosnak volt ellenjelöltje a püspöki állás megüresedése után, az egyházkerület közgyűlése egyhangúan őt választotta az erdélyi egyházkerület püspökévé. Amikor az 1936. évi egyházkerületi választások eredménye ismertté lett, az „ellenzéket” képviselő Tavaszgy Sándor így jellemezte az új püspököt a közgyűlés tagjai előtt:

„Vásárhelyi János mindenekelőtt igazi pásztori jellem. Meleg, megértő szívvel áldotta meg őt az Úr. Rendelkezik nemcsak azzal a képességgel, hogy éles megfigyeléssel tudja megismerni a lelkek egyéni rugóit, szándékait és céljait, hanem személyileg is bele tud helyezkedni a különös egyéni sorsokba és őszintén együtt tud örövendezni az örövendezőkkel és együtt tud sírni a sírókkal. [...]

A szónak és beszédnek igazi ura, aki tudja mit és hogyan, hol és miképpen kell mondania, mint isteni üzenetet. Ma kétségtelen, hogy a legelső köztartozik ebben a tekintetben. De nemcsak a beszédnek ura, de az Isten Igéjének is áldott eszköze ő.”²⁸

Sikerének titka a közismertség és a származás volt, a szolgatársak egyenkénti ismerete mellett pedig a hozzájuk való kötődése, s ezen túlmenően az irántuk tanúsított nyitottsága és segítőkészsége, a szülőföld iránt tanúsított szeretete, valamint a megbizonyított társadalmi érzékenység.

²⁷ „A magyar–román tárgyalásokat én csak megkezdtem, de ennek napkeleti tarkasága Nagy Károly és Makkai Sándor püspöksége alatt fejlődött ki. Erre egy példa: Egyidőben átmeneti defláció előtt állott elő s az állam nem tudott fizetni. Nagyobb összegeket csak a király aláírására volt szabad kifizetni. Az erdélyi egyházi tisztviselők nyomora elviselhetetlenné lett, mert az esedékes 29 millió lej államsegélyt nem tudta semmiféle állampénztár kifizetni. Egy este későn a püspököt egy bukaresti úr keresi fel, aki sokáig tárgyal vele. Kellő legitimáció után azt az ajánlatot teszi, hogy 3 millió lej ellenében három nap alatt a királlyal kiutaltatja a pénzt egy »rendkívüli befolyásos kéz«. A püspök belement az alkuba. 3 nap alatt megvolt a királyi kiutalás 29 millióról. Kifizették a 26 milliót. Három milliót a »rendkívüli befolyásos kéz« vett fel, a Lupescu asszony keze.

A pénzügyigazgató nagy hatalom, mert adóügyekben végérvényesen ő dönt. [...]

De azért ki lehetett tanulni ezt az életet is és virulni lehetett benne. Még bírói ítéletet is lehetett kapni igazságot, csak arra kellett vigyázni, hogy mind a két fél *egyformán* vesztesse meg a bíróit.” Ld. Ravasz László: Államhoz való viszonyunk. In: *Uő: Emlékezéseim. A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1992, (141–145) 144.* E gondolathoz hozzá kell fűzni, hogy a dolgok Budapestről nézve álltak így a frissen megalakult román királyságban.

²⁸ Tavaszgy Sándor: Vásárhelyi János. In: *Református Szemle*, 29. (1936/17–18), (290–291) 290.

Felhasznált irodalom

- Barabás Samu kolozsvári lelképásztor és esperes 1919. november 13-án eltávozott Erdélyből. In: *Református Szemle*, 12. (1919/32), 276.
- Gálfy Zoltán: Vásárhelyi János püspök. In: *Református Szemle*, 89. (1988/5–6), 435–455.
- Juhász Ábel: A közjó szolgálatában. In: *Református Szemle*, 101. (2008/3), (262–267) 266.
- Juhász Ábel: *Transzilvánista kálvinizmus. A történelmi kálvinizmus nyomai a 20. századi erdélyi teológiatörténetben*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2025.
- Kenessei Béla (szerk.): A hivatásról. Tanév-megnyitó beszéd 1906. szept. 16-án. In: Uő: *Az Erdélyi Evang. Ref. Egyházkerület Theológiai Fakultásának Értesítője az 1906–1907-ik tanévről*. Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület, Kolozsvár 1907, 3–8.
- László Dezső: *Az Erdélyi Református Egyház története*. Jelen kiadvány az 1929-ben megjelent mű újrányomtatása. Ezért – természetesen – az erdélyi református egyház történetét az első kiadás időpontjáig tárgyalja. Református Könyvtár – Új sorozat, 3. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 1995.
- László Dezső: Vásárhelyi Boldizsár (1862–1942). In: *Református Szemle*, 35. (1942/31), 510–513.
- Makkai Sándor (szerk.): *A mi istentiszteletünk. Az Erdélyi Református Egyház Ágendáskönyve*. Írták és összeállították: Gönczy Lajos, Imre Lajos, Makkai Sándor, Vásárhelyi János. Erdélyi Református Egyházi Könyvtár X. Erdélyi Református Egyházkerület, Cluj-Kolozsvár 1929.
- Mester István: Visszaemlékezés Barth Károly kolozsvári látogatására. In: *Református Szemle*, 79. (1986/4), 378–381.
- Tavaszy Sándor: Vásárhelyi János. In: *Református Szemle*, 29. (1936/17–18), (290–291) 290.
- Tárkányi György: Vásárhelyi Boldizsár nyugalomba vonulása. In: *Református Szemle*, 33. (1940/2), 31.
- Tőkés István: Vásárhelyi János püspök életrajza. In: *Református Szemle*, 49. (1956/6–7), 168–173.
- Vásárhelyi János: A harmincévesek. In: Uő: *Az életből az életnek*. Minerva Irodalmi és nyomdai Műintézet R.-T., Cluj-Kolozsvár 1929, 158–161.
- Vásárhelyi János: Éli és Sámuel. Lelkesszentelési beszéd. 1. Sám III. 1. In: Uő: „*Tudom, kinek bűntem.*” *Egyházi beszédek*. „Minerva” Irodalmi és könyvnyomdai Műintézet Résztársaság, Cluj-Kolozsvár 1927, 292–299.
- Vásárhelyi János: Az egyház és mi az egyház feladata. In: Uő: *Mi az egyház?* Kiss Bertalan előszavával. Református Könyvtár 30. Nyomatott a Kálvin Könyvnyomdában. A Piatra Craiului-i Református Egyházkerület, Oradea, é. n. [1937], 25–36.
- Vásárhelyi János: Kálvin János. In: Uő: *Mi az egyház?* Kiss Bertalan előszavával. Református Könyvtár 30. Nyomatott a Kálvin Könyvnyomdában. A Piatra Craiului-i Református Egyházkerület, Oradea, é. n. [1937], 5–24.

Vásárhelyi János: Lelkipásztor és gyülekezet. Lelkészbeiktató beszéd. In: Uő: „*Tudom, kinek bittem.*” *Egyházi beszédek.* „Minerva” Irodalmi és könyvnyomdai Műintézet Résztársaság, Cluj-Kolozsvár 1927, 288–291.

Vásárhelyi János: VII. Főjegyzői székfoglaló beszéd. In: Uő: „*Tudom, kinek bittem.*” *Egyházi beszédek.* „Minerva” Irodalmi és könyvnyomdai Műintézet Résztársaság, Cluj-Kolozsvár 1927, 300–303.

Levéltári forrás

László Dezső: Vásárhelyi János. In: *Kolozsvári Demokritus.* Kézirat az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában.

Vásárhelyi János: *Emlékeim.* I. Kézirat. Vásárhelyi János hagyatéka az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában.

* * *

Lived Faith in the Light of the Life and Work of Bishop János Vásárhelyi (1888–1960)

Part II: His Pastoral Ministry in Cluj (1922–1936)

The present article constitutes the second part of a study examining the pastoral and ecclesiastical leadership ministry of János Vásárhelyi. A century ago, he served under the demanding conditions of a minority community in the congregation of Cluj-Lower Town. He understood the Church as a force for sustaining communal life, and through his writings, editorial work, and organizational activity, he strengthened the Reformed community. In 1924, he was appointed dean; two years later, following the death of Bishop Károly Nagy, he was unanimously elected to the position of chief notary in the subsequent election, effectively assuming the role of deputy to Bishop Sándor Makkai. He placed particular emphasis on the practical mission of the Church – preaching, social responsibility, and self-sacrifice – while in the political sphere he advocated realistic accommodation and unwavering commitment to truth.

Keywords: János Vásárhelyi, Samu Barabás, pastoral ministry, congregation of Cluj-Lower Town, *Reformátusok Lapja*.